

Mis saab tegelikkusest, kui filosoof kohtub libamaoga?

Roomet Jakapi (Tartu Ülikool)

roomet.jakapi@ut.ee

Viitna 15.08.2025

Foto(d): Abhirup Sarkar

Plaan

1. Filosoofia valdkonnad
2. Religioonifilosoofia ja uskumused
3. Tugitooli mugavus ja välitööde vajalikkus
4. Metoodilised mured ja lahendused

1. Filosoofia valdkonnad

- ❑ **filosoofia ajalugu:** Mida arvas kunagi elanud filosoof (Platon, Kant jne)?
- ❑ epistemoloogia ehk tunnetusteooria: Mis on teadmine?
- ❑ metafüüsika: Mis on olemas?
- ❑ keelefilosoofia: Mis on tähendus?
- ❑ vaimufilosoofia (*philosophy of mind*): Milline on keha ja vaimu seos?
- ❑ teadusfilosoofia: Mis on teadus?
- ❑ poliitikafilosoofia: Mis on vabadus?
- ❑ eetika: Milline käitumine on moraalselt õige/vale?
- ❑ esteetika: Mis on kunstiteos?
- ❑ **religioonifilosoofia:** Mis on religioosne uskumus (*religious belief*)?

2. Religioonifilosoofia ja uskumused

- Ingliskeelses religioonifilosoofias on olnud tavaks käsitleda usku (*faith*) esmajoones uskumuste (*belief*) kogumina. Mis on uskumus?
- Sulev usub (arvab, leiab), et kell on 6. (tavauskumus)
- Kalur usub, et õhtul hakkab sadama. (tavauskumus)
- Marfa usub, et surmajärgne elu on olemas. (religioosne uskumus)
- Uskumusi saab filosoofiliselt analüüsida.
- Kas see Marfa uskumus on tõene, põhjendatud, ratsionaalne, kooskõlas meie tavauskumustega jne?

Religioonifilosoofia ja *põlisrahvaste* uskumused

- Traditsiooniline, monoteismikeksne, apologetiline religioonifilosoofia: minu usk või uskmatust on õige, põhjendatud, ratsionaalne jne!
- Tänapäevane, globaalne, pluralistlik religioonifilosoofia võtab arvesse religiooset mitmekesisust maailmas ning püüab seda kirjeldada ja analüüsida. See mitmekesisus sisaldab ka paljude põlisrahvaste (*indigenous peoples*) religioosseid uskumusi. Märksõnad: üleloomulikud vaimud, jumalused, esivanemate kultus, maagia, nõidus jne.)
- Kas filosoofid võiks teha koostööd teiste erialade esindajatega (antropoloogid, folkloristid jt), kes uurivad põlisrahvaste uskumusi ja kombeid?

3. Tugitooli mugavus ja välitööde vajalikkus

- Filosoofid ei tee tavaliselt välitöid, vaid istuvad kirjutuslaua taga ning kirjeldavad väljamõeldud tegelaste mõtteid, soove ja uskumusi.
- *S usub, et...*
- Kas ei oleks tarvis minna ja uurida, mida päris inimesed päriselt mõtlevad, soovivad ja usuvad?

Välitööd jaanuaris 2025

Kirde-India, Meghalaya osariik, Ida- ja Lääne-Khasi mäed

Khasi hõim ja keel, khaside religioosne kuuluvus

- Ca 1 500 000 kokku
- Khasi keel on Austroaasia keel (ca 1 000 000 kõnelejat)
- Enamus kristlased (presbüterlased, katoliiklased) – 83%
- **Khasi põlisreligioon (maailmavaade, mõtteviis, filosoofia) – 15%**

Foto Vikipeediast

Tartu Ülikooli uurimisrühm Kirde-Indias:

Margaret Lyngdoh (folkloristika)

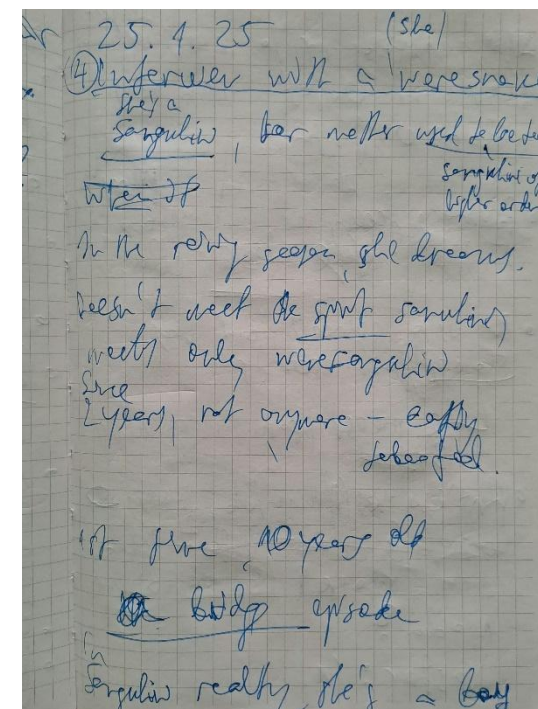
Roomet Jakapi (filosoofia)

Abhirup Sarkar (folkloristika)

Rituaalide vaatlus, vestlused, intervjuud, dokumenteerimine

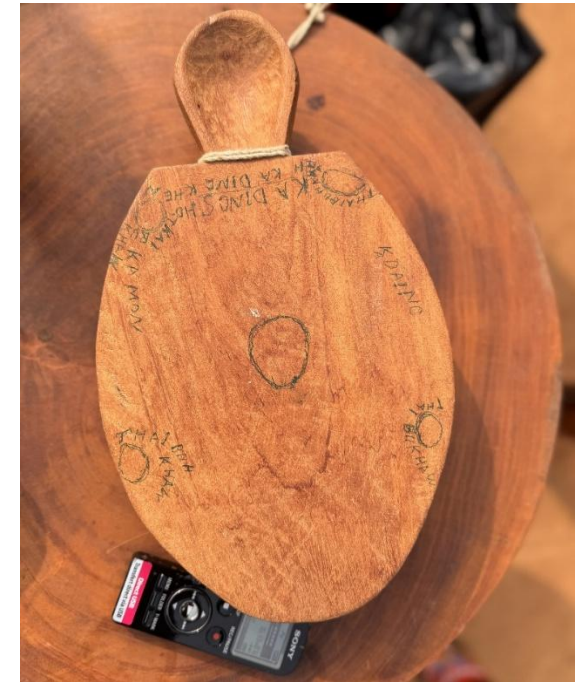

Sündmuspaik Pahambiri külas

Lehekülg mu välitööpäevikus

Selgeltnägemine kanamuna vahendusel (*egg divination*); osalusvaatlus

Moondumine (*human-animal transformation*)

Intervjuud 4 inimesega, kes enda sõnul on korduvalt loomaks moondunud:

- inimene/tsiibetkass
- inimene/madu
- inimene/madu
- inimene/hiir

4. Metoodilised mured ja lahendused

1. Kirjelduste erinevus. Filosoofid käsitlevad tavaliselt uskumusi *üksikisikute vaimuseisunditena* ("Marfa usub, et ..."). Folkloristid käsitlevad tavaliselt uskumusi *kogukondlike traditsiooniliste veendumustena* ("Khasid usuvad, et...").

Tuleb luua neid kaht ühendav kirjeldustasand.

2. Kuidas teha kindlaks, mida üks konkreetne põlisrahva esindaja usub või ette kujutab?

On vaja veeta temaga koos rohkem aega ja küsida rohkem küsimusi.

3. Kas uurimise käigus on võimalik ja vajalik vältida läänemaiste ekspertmõistete pealesurumist põlisrahvastele?

Läänemaiste ekspertmõistete (sh uskumus, üleloomulik) kasutamine on uurimise käigus ilmselt vajalik, aga neid tasuks võtta esialgsetena, muutmisele avatuna.

Mis saab tegelikkusest?

On loomulik, et välitööde käigus filosoofi maailm teatud mõttes avardub. Ühest küljest võib juhtuda, et ta näeb põlisrahvaste religioossetes uskumustes midagi nii primitiivset, et see ei vääri tõsist arutelu. Teisest küljest võib juhtuda, et pikapeale hakkab ta ise ka uskuma asju, mis talle varem võimatud ja mõistusevastased tundusid. Kummalgi juhul ei saa ta normaalselt uurida. On vaja säilitada kaine ja avatud meelelaad.

Mis saab tegelikkusest? Millisest, kelle tegelikkusest? Kas tegelikkusi on üks, mitu või palju? Kes otsustab, mis on tegelik?

